

Justiția între memorie și istorie

*Denis Salas,
magistrat, secretar general,
l'Association française pour l'histoire de la justice,
director științific al revistei Cahiers de la Justice,
Ecole Nationale de la Magistrature*

The dream of a universal justice is relative. At the present time, four investigations of the International Criminal Court (Congo, Uganda, Darfour, Central Africa), but also numerous investigations and disputes in the states are currently in progress.

The judge has to keep up three forms of a dialogue: a relationship and a dialogue with the political power, a dialogue with historians, and a more difficult one, the dialogue with the memory and the victims. The power of victims' emotions changes the judgment into a process of celebrating the memory. It changes the judgment in a process of isolating from traumas. That is the conflict between law and emotion.

Voi încerca să explic²⁵¹ titlul prezentării mele: "Justiția între memorie și istorie". În opinia mea, există o dezvoltare foarte importantă în activitatea justiției de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în ce privește modul de a judeca dosarele care au ca obiect urmările războiului. Mai ales atunci când războiul este total, respectiv nu există nici limite, nici reguli.

Într-un război de această natură, există două categorii de crime: crime de război și crime împotriva umanității.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, justiția trebuie să fie un monopol al statelor câștigătoare. Sunt mai importante crimele de război.

În timpul procesului de la Nürnberg, douăzeci și doi de inculpați au fost judecați de un tribunal aflat în căutarea primei probe a unei crime de război - principala problemă care a apărut - crimele împotriva umanității ocupând un loc secundar.

În Franța, spre exemplu, epurarea din justiție afectează colaboratorii (mareșalul Petain, prim-ministrul Pierre Laval), precum și intelectualii de extrema dreaptă (Maurras, Brasillach), acuzați de trădare. Memoria cea mai importantă este memoria Rezistenței, o memorie a luptei.

Moartea este moarte pe câmpul de luptă. La acea vreme, crimele împotriva umanității - care au afectat populația civilă - au fost ascunse memoriei luptătorilor din Rezistență.

Treptat, în timp, această memorie se recuperează. În

opinia mea, procesul lui Adolf Eichmann (Ierusalim, 1960) a marcat o ruptură.

Pentru prima oară, memoria genocidului evreilor devine principalul obiectiv al judecăților "istorice". Mărturiile supraviețuitorilor devin elementul central al scenei judiciare. Este timpul pentru studiile memoriei. Pentru Ben Gourion, procesul Eichmann trebuia să fie Nürnberg-ul poporului evreu. Putem vorbi, în acea perioadă, de un "Nürnberg al memoriei".

Știm în Franța o evoluție similară, cu o lege care prevede imprescriptibilitatea crimelor împotriva umanității (1964), iar pe parcursul anilor 1980, cu procesul lui Klaus Barbie (oficial nazist), Paul Touvier (polițist sub regimul Vichy)

²⁵¹ Intervenție în cadrul Conferinței internaționale "International discussion about on historical memory: is it possible to judge history?", organizată de MEDEL, Jueges para la Democracia, Union Progresista de

Fiscales, Instituto Alonso Martinez de Justicia y Litigation de la Universidad Carlos III de Madrid și Fundacion Antonio Carretero la Madrid, Spania, 28-30 martie 2009.

și Maurice Papon (secretar general al prefecturii de Gironde sub regimul Vichy). Aceeași tendință poate fi observată și în Germania, sub influența portavocilor memoriei evreiești, francezul Serge Klarsfeld și soția sa germană Beate Klarsfeld, avocați care au participat la procesul a trei criminali naziști nepedepsiți, în cauzele de la Köln: Kurt Lischka, Ernest Heinrichson, Herbert Hagen .

Începând cu anii 1990, două instanțe întru-chipează visul justiției universale: Tribunalul Internațional pentru fosta Iugoslavie și Tribunalul de la Arusha. Este vorba de situațiile istorice cele mai grave, care ridică problema genocidului și crimelor împotriva umanității (faimoasa “purificare etnică” a lui Slobodan Milosevic, cu masacrele de la Srebrenica și genocidul tutsi din Rwanda).

Dar acum traversăm o altă perioadă istorică, de la înființarea Tribunalului Penal Internațional. Nu-i timp suficient pentru a vorbi despre conferința de la Durban (2001), unde justiția internațională în materie penală a fost criticată de țările africane și cele ale lumii arabe, fiind etichetată drept o justiție colonială.

Tratatul de la Roma își propune să atingă o complementaritate între sistemele naționale și noul sistem internațional de justiție. Victimele pot să formuleze plângeri și să obțină recunoaștere, despăgubiri pentru prejudiciu.

Este cu totul nou, pentru că scena judiciară este dublă: la Haga cu investigațiile, rolul procurorului și judecata Tribunalului Penal Internațional, între state, cu tribunale mixte (Timorul de Est, Cambodgia, Liban).

Astfel, visul unei justiții universale este relativ. În prezent, există patru anchete ale Tribunalului (Congo, Uganda, Darfour, Africa Centrală), dar numeroase investigații și judecăți ale statelor. Cred că este foarte important procesul “kmerilor roșii” din Cambodgia (un genocid de două de milioane de victime ale regimului Pol Pot), deoarece componența Tribunalului este mixtă (cu judecători internaționali) și pentru că această instanță nu poate pronunța pedeapsa cu moartea sau obliga la despăgubiri. Scopul acestei justiții este doar reconcilierea națională.

Cred că, în această situație judecătorul trebuie să mențină trei dialoguri:

1) *O relație și un dialog cu puterea politică.*

Spre exemplu, în Franța, în mandatul președintelui Francois Mitterrand, a fost foarte dificilă inițierea de investi-

gații asupra crimelor împotriva umanității. Pacea și uitarea au reprezentat valori mai importante decât justiția, la fel relația lui Mitterrand cu regimul Vichy. Am văzut hotărârile judecătorești revizioniste.

Răspunderea statului francez în genocidul evreilor a fost recunoscută de președintele Jacques Chirac (1995), în același timp cu procesul lui Maurice Papon pentru complicitate la crime împotriva umanității.

Recunoașterea autorilor francezi ai crimelor împotriva umanității provine de la judecători și, în același timp, de la politicieni. Apoi, răspunderea statului francez a fost recunoscută de Conseil d’Etat²⁵².

Dar, pentru crimele din timpul războiului din Algeria - în special privind tortura - legile amnistiei de după război nu permit investigațiile în cadrul armatei franceze. Există numeroase cărți, documente, polemici în legătură cu generalul Aussares, dar nu un proces judiciar.

2) *Judecătorul trebuie să poarte un dialog cu istoricii.*

Adevărul istoriei nu este un adevăr judiciar. Relatările istoricului nu sunt cele ale judecătorului. Povestea istoricului este liberă. Motivarea judecătorului trebuie să fie întemeiată în drept.

În Franța, pentru regimul de la Vichy, după patruzeci de ani de la săvârșirea faptelor, sunt multe probleme în ceea ce privește definirea și descrierea crimelor împotriva umanității. Istoricii nu înțeleg că, ceea ce pentru ei este o crimă de război, pentru judecător este o crimă împotriva umanității, spre exemplu, în cauza Touvier, potrivit istoricilor, executarea a șapte ostatici era o crimă de război, dar judecătorul a reținut că o este crimă împotriva umanității, pentru că victimele erau evrei! Sistemul de referință este diferit. Dialogul este, ca atare, necesar.

Judecătorul este arbitru între memorie și uitare, pe care filosoful Paul Ricoeur o numea “uitare activă”.

²⁵² Conseil d’Etat este cea mai înaltă instanță administrativă din Franța. Are rolul de a judeca în ultim

resort litigii administrative. Este „judecătorul de casație” în materie administrativă.

3) Voi încheia prin a spune că *dialogul cel mai dificil este cel al judecătorului cu memoria și victimele*. De ce? Puterea emoțiilor victimelor transformă judecata într-un proces de celebrare a memoriei. Transformă judecata într-un proces de separare de traume. Acesta este conflictul între drept și emoție.

Spre exemplu, în timpul procesului lui Papon din Bordeaux, a avut loc un incident între președintele Cour d'assises²⁵³ și avocați (în special Klarsfeld), atunci când instanța l-a pus în libertate pe Maurice Papon, înainte de pronunțarea unei soluții definitive,. Această decizie a produs un imens scandal. Fără îndoială, a fost perfect legală și justificată din punct de vedere al legislației drepturilor omului. În concluzii, avocatul Serge Klarsfeld a afirmat că *“un proces este un raport de forțe. Am săpat autoritatea președintelui Curții, care și-a arătat ostilitatea față de noi, punându-l în libertate pe Papon”*.

Cred că judecătorul ar trebui să păstreze distanța în raport cu această memorie, cu ajutorul istoricilor și al eticii sale profesionale. Judecătorul este arbitru între memorie și uitare, pe care filosoful Paul Ricoeur o numea “uitare activă”.

**Traducere și adaptare realizate de
Dragoș Călin**

Nota redacției: Materialul a fost prezentat în cadrul Conferinței internaționale “International Discussion About Historical Memory: Is it Possible to Judge History?”, organizată de MEDEL, Jueces para la Democracia, Union Progresista de Fiscales, Instituto Alonso Martinez de Justicia y Litigation de la Universidad Carlos III de Madrid si Fundacion Antonio Carretero, la Madrid, Spania, în perioada 28-30 martie 2009

²⁵³ Cour d'assises : jurisdicție competentă pentru a judeca crimele (și infracțiunile conexe unei crime). Din 15 iunie 2000 deciziile unei Cour d'assises (arrêts) pot face obiectul unui apel.